

Vladimír PROCHÁZKA

Sotheavy TITH

PŘEŽILA
JSEM PEKLO

čili

Posnídal jsem chilli
s kambodžskou princeznou

NAKLADATELSTVÍ PLOT
PRAHA 2017

ÚVOD

Crrrr, crrrr, crrrr crrrr...

„Ano?“ Zvedám uprostřed zběsilého pracovního tempa levou rukou telefon, držíc v pravé propisku k činění poznámek, kterými mne, jako ostatně téměř vždy, telefonát nepochybně zahltí.

„Nazdar doktore,“ hlásá zvesela druhý konec drátu. „Jak se máš?“

„Kvůli tomu nevoláš, tak povídej, co potřebuješ, nemám moc času“, a dolní částí dlaně podsunuji pod propisku částečně popsany papír. Škoda čistého, zapíšu si to k ostatním poznámkám a oddělím čarou, rozhoduji se v průběhu hovoru.

„Nebud' komisní, nepotřebuju nic, vím, že ti všichni volají, jen když něco potřebujou, ale víš taky, že já tohle nedělám, chci tě jenom pozvat na něco do krku. Tím nemyslím lékařskou špachtli. Co třeba kus flákoty na zeleným pepři s hořčičnou omáčkou? A platím já!“ dodává se smíchem přítel Zdeněk.

„Beneši, ty tlustej holomku, ani nevíš, jak rád tě slyším,“ odvětlím s odlehčeným úsměvem, odhazujíc s úlevou propisku kamsi na vzdálený konec stolu. Pero se odkutálí mezi hromadu dokumentů a já si rychle uvědomuji, že si to mám zapamatovat, abych ho záhy nehledal.

„Co mi kluk začal chodit na gymnázium, mám těch starostí zase o trochu víc. Původní řecké gymnasion byla škola pro chlapce, ve které se učily hlavně sporty a boj a chodili tam ponejvíce nazí. Mám pocit, že význam toho slova je doslovný. Ale pro mě, ne pro něj. Cítím se jak nahatej. Dneska bych si dal nějakou Asii, ať se pořád necpem bůčkem.“

„Už nejsem tlustej, sundal jsem patnáct kilo, a platí, vyzvednu tě v pět, znáš mě, jsem sváteční řidič, než dorazíme ke stolu, bude po večerních zprávách.“

A bylo. Kolem dvacáté hodiny usedáme s příkladnou asistencí úslužné asijské servírky ke stolu pro dva a do rukou беру červený

jídelní lístek s výjevem zlatého draka. Kolem je rušno, vůně pálicí se vonné tyčinky se mísí s vůní koření dalekého Orientu, kterou místo Marca Pola z Číny tentokrát přináší z kuchyně tlustý kuchař s prasečími očky a k vedlejšímu stolu pokládá elipsovitě talíře plné barev. Na celém obličejí nemá ani vous, ani chlup. Jen černé rovné vlasy a vykrmené kulaté tváře se sebevědomým, leč pokorným úsměvem se pohupují v rytmu jeho těžkopádného kroku, podporovaného převíslou vytuněnou vanou, která ke správnému kuchaři prostě náleží.

„Byla by ostuda, aby kuchař byl hubeňour,“ pronesl jsem nedbale jen tak do větru při pohledu na macatého Číňana v bílém rondonu. „Sám sobě by nemohl věřit, že se to dá jíst, kdyby všechno nechutnal.“

Otvírám jídelní lístek a v záplavě čínských názvů hledám podvědomě nějaký známý výraz, něco, co aspoň trochu znám. Nakonec, právě Zdeněk učil mé balijské zaměstnance vařit knedlo-vepřo-zelo nebo koprovou omáčku. Strávili jsme spolu na indonéském Bali dlouhé měsíce, než asijská kuchaři pochopili, že existuje taky něco jiného, než Nasi Goreng z masa zápasících kohoutů nebo sele, grilované na kokosových slupkách.

„To je peklo, ničemu, co tu píšou, nerozumím, a to česky pod čínským názvem je tak malý, že to bez brejlí nepřečtu,“ chechtá se svým typickým způsobem Zdeněk a převaluje se na polstrované židli. „Jó, to je luxus, samej samet, samý zlato, to se pozná honorace, halt podle platu. Pána musím pozvat do nóbl lokálu, to halt musí bejt,“ chechtá se trošku víc nahlas.

„Jaký peklo, máš nosit brýle, ty rouro. Víš ty vůbec, jak vznikla představa pekla?“ zvedám oči od nabídky s drakem.

„To nevím, řídící, ale nechám se rád poučit. Ty máš hlavu jako škopek, tam se toho vejde, aspoň si to všechno můžeš pamatovat. Když nevím, zeptám se tebe. Od toho tě koneckonců tituluju řídící.“

Vlastně ani nevím, proč mi říká celých třicet let, co se známe, „řídící“. Poznal jsem ho jako dvacetiletý kluk, když jsem dostal na starost vybudovat pro státní statek přidruženou výrobu. Hledal jsem rezníka a našel permanentně alkoholem poctivě a po léta obhospodařovaného kníratého tlustocha s vizáží mexického drogového dealera v obepnutých džínách, s velkým pupkem a neustále dobrou náladou.

Při prvním setkání jsem se dozvěděl, že od sedmi let nezřízeně kouří a od osmi téměř stejně nezřízeně pije. Byli jsme oba shodně staří a jeho trvale pozitivní přístup ke všemu i k zbytku světa mi imponoval. A ještě něco. Sekerou dokázal levou rukou, s prodavačkou na klíně a pravou rukou obtěžkanou kořalkou, odseknout 10 kg gothaje. Kdykoliv a kdekoliv. Geniální řezník, říkal jsem si. Toho musím mít. Nakonec jsem byl, pravda, trochu zklamán, protože byl od přírody levák, a tedy obdiv za sekání levou rukou nebyl na místě.

Po řadu následujících let se mnou procestoval celý svět a nezřídka kdy mi dával najíst, když jsem pro studia v sousedním Německu neměl ani na housku se salámem. Jeho žena i prala, já se k nim chodil koupat, když nebylo na teplou vodu, a když jsem prodělal vážnou dopravní nehodu, nosil mě po schodech na zádech i se sádrami od kotníků ke kyčlím. Na rozdíl od jiných mě nikdy nepodrazil. Ani kvůli penězům, ani kvůli strachu z vězení, ani kvůli ženské! Dlužím mu hodně, mnohem víc než tohle drobné vysvětlení.

„Představa pekla jako takového pochází z doby již přibližně 2300 let před Kristem, tedy před naším letopočtem. A to si ještě ani ty nepil. V té době začali geniální Římané pod pahorkem, zvaným Vaticanus Mons budovat centrum své říše, Řím. Plány byly od počátku velkolepé, začali nejprve těžit pucolán, tuf a vápence a vytvořili tak tisíce kilometrů podzemních chodeb. Z vytěžených surovin, například smícháním pucolánu s vodou a pískem, pak namíchali speciální cementové hmoty, sloužící ke stavbě domů. Domy potřebovaly stálou zásobu vody a tak byla vytvořena rozsáhlá síť akvaduktů, rozvádějících vodu po celém městě, zejména k domům movitých obyvatel. Díky dostatku vody pak geniální Římané vymysleli privátní i společné koupelny a prádelny. Úzkostlivě dbali na hygienu a čisté oblečení a tak během krátké doby vyrostlo v Římě na 900 městských lázní a na stovky prádelen.

Ale takové lázně a prádelny potřebovaly teplou vodu. Tedy jednak vytápět a ohřívat vodu pro pohodlí a kvalitní praní, a za druhé zpracovávat odpad, který lázně a prádelny produkovaly v ohromném objemu. Byla tedy vybudována megastoka, nazvaná Cloaca Maxima (Kloaka Maxima, doslova přeloženo velká stoka), kterou stavitelé vyložili mramorem. Dostali za úkol, aby v jejich útrobach

mohl projet vůz, tažený koňmi a naložený vysokou fůrou sena. Římané zabili hned několik much jednou ranou. Z oblastí od Říma vzdálenějších, které trpěly nadbytkem vody a záplavami, odváděli přebytečnou vodu do řeky Tibery, a vodu z Tibery pak právě do Kloaky Maximy k odvádění odpadu, jenž ve stoce mnohdy dosahoval výšky až 4 a šířky více než 3 metrů. Kloaka Maxima a stoky, které do ní ústily, dokázaly obsloužit na 900 lázní celého Říma. A právě tady vznikla představa Pekla.“

„Peklo v lázních? Kecáš, takový peklo bych si nechal líbit,“ smál se.

„Pod městem byla dvě, někde i tři podzemní patra. V prvním podzemním podlaží vznikaly lomy, ve kterých byly těženy materiály pro stavbu Říma, ve vytěžených prostorách pak vznikaly katakomby pro pohřbívání Židů i křesťanů, kteří často v podzemí žili, schovaní před veřejným opovržením a zákonem, a také odtud byly obsluhovány lázně, prádelny a domy boháčů. V hlubším, druhém podzemním podlaží žili otroci a v lomech se těžily další stavební materiály, zpracovávaly se zde i odpady, ve třetím podzemním podlaží (někdy ve druhém) se pak sítí kanálů, ústících do Kloaky Maximy, odváděl a zpracovával odpad.

Tisíce a tisíce černých nebo kouřem, mourem a sazemi umouněných otroků obsluhovalo v prvním podzemním podlaží kotle lázní a prádelen. Nejedny lázně užívaly pro ohřev vody ve svých velkých bazénech a koupelových kašnách i 49 obrovských kotlů, pod kterými se stovky let bez přestání trvale topilo. Otroci neustále, den po dni, hodinu po hodině pendlovali se dřevem a popelem, vynášeli nejen odpad, popel a výkaly, ale i těla mrtvých otroků do nižších pater, kde byla těla zpracovávána a spolu s odpadem a popelem likvidována ve stokách. Na 900 lázní a 700 prádelen využívalo na 60 000 kotlů, pod kterými se topilo dřevem, někdy pryskyřicí borovice. Každý kotel byl obsluhován v dnešní řeči NON-STOP, což znamená, že k jeho obsluze byl třeba přibližně osm až deset otroků. Jen těch, kteří se starali právě o kotel. Další přinášeli palivo a odnášeli odpad. Pod zemí starověkého Říma žilo tedy na pět set tisíc otroků, kteří zde dřeli v nelidských podmínkách, ti nově narození za celý život nikdy nespátřili denní světlo a rozhodně nežili dlouho. Odvod kouře a tepla byl velmi nedůmyslný a jen pramálo funkční a těžce pracující obslu-

hovači kotlů se doslova vařili ve vlastním potu. Kromě nedostatku už tak nekvalitní stravy trpěli nemocemi z nedostatku světla, čerstvého vzduchu a chorobami z odpadů. Denně jich umíraly pod celou metropolí tisíce, některé mrtvoly jejich sousedníci rovnou přikládali pod kotle, jiné zpracovali do odpadů, nezřídka opečené maso zemřelých umouněnců jejich kolegové jedli, aby si zajistili dostatečný přísun potravy. Krátce je povařili v kotli a jen tak, bez přílohy šup něco do krku. Nic horšího si asi nikdo v té době nedovedl představit, dostat se ke kotlům římských lázní byla ta nejhorší noční můra a tato představa se dochovala až do dnešní doby. Zobrazení pekla jako patrové mučírny s kotli, pod kterými se topí dřevem a lidské duše se topí v tavící se směle, kouři a temnotě, se od té doby objevuje u většiny národů, které se s takovým obrazem někdy setkaly nebo ke kterým se díky cestovatelům a kupcům takový obrázek donesl.“

„Takže peklo existovalo de facto fakt.“ Zamotal to řezník. „Hustý. Tak co si vyberem, teda já už mám hlad jak za Pol Pota.“

„Yes, existed.“ Odvětil hezkou nepravou angličtinou mírný ženský hlas od vedlejšího stolu.

*„I am very sorry, but I heard your explication of the hell and of course the metaphor about Pol Pot.“**

Na židli po pravici seděla v přítomnosti vysokého, seriózně vyhlížejícího Evropana způsobně, se zvláštní vzpřímeností, ale jako by ladně a nestrnule, pohledná Indonésanka ve středních letech. Měla v sobě na první pohled jakýsi nepřehlédnutelně vznešený půvab. Jemně řezaný obličej s výraznými lícními kostmi, drobný kočičí čumáček mezi jiskřivě bezstarostnými, ebenově černými očima a vlnité, neprostopupně husté havraní vlasy daly tušit, že nebyla určitě Číňanka, Vietnamka ani Indka, Mongolka nebo Japonka. Po létech na Bali bylo pro nás snadné odlišit Indonésany od ostatních asijských národů. Ale přece jen, bylo na ní cosi ještě o trochu jemnějšího, vznešeně aristokraticky nedostupného a přitom neodolatelně přitažlivého, něco trochu více kontinentálního, než na indonéských zaměstnancích či dodavatelích ovoce a zmrzliny, které jsme byli zvyklí denně vídat v našem balijském ostrovním hotelu.

* Omlouvám se, ale slyšela jsem vaše vysvětlení pekla a metaforu o Pol Potovi.

„No problem, I am happy you interested about the story.“*, odpovídám směrem k nesourodé dvojici.

Dáma mírnou úklonou uznale poděkovala a mne v ten moment napadlo, že se mnou hovoří anglicky. Ale já vyprávěl v češtině. Obrátil jsem k ní zpátky svůj pohled, ale ona můj dotaz předběhla.

„Umím docela dobře česky, vystudovala jsem zde před léty vysokou školu. Lidé většinou netuší, že Khmérka** může vládnout češtinou. Ani je to nenapadne a bývají pak překvapeni. Proto vždy raději zahájím rozhovor v angličtině, přechod na češtinu bývá méně násilný,“ pronesla.

Khmérka, khmérština, Khmérové jsou přece národ v Kambodži. A tam řádil šílenec Pol Pot. Proto tedy reagovala na náš rozhovor, Zdenkova hlasitá poznámka s přirovnáním k „Pol Potově hladu“ ji nepochybně musela pořádně dloubnout pod žebra.

„Omlouvám se,“ pronesl jsem směrem k očím stále se mírně usmívající dámy. „Kolega tím nemyslel nic špatného. Je to jen taková ustálená fráze, která se zde po léta užívá. Něco jako – kolik třešní, tolik višní, Ješito Ješito... hláška z filmu,“ pokouším se zamluvit naši drobnou netaktnost.

„Netřeba se omlouvat, žijeme s manželem střídavě i v Čechách. To přirovnání nakonec bylo velmi trefné. I když, upřímně, tady pán na takový polpotovský hlad moc nevypadá,“ vrátila úder se svým stále pečlivě udržovaným, nenásilným úsměvem a mírně sklopenýma očima směrem ke Zdenkově majestátnosti, zřetelně na všechny strany přesahující celkem korpulentně stavěnou židli.

„Ale věřte, že byste si takový hlad určitě nepřál,“ přidala již o poznání vážnějším tónem.

Prohlédl jsem si ji pozorněji a tipoval jsem ji tak na 35–40 let. Co ta může o tomhle konkrétním hladu vědět. Pol Pot a jeho Rudí Khmérové řádili v Kambodži, pokud si pamatuji, někdy v 70. letech. Když ho Vietnamci, kam se uchýlil v roce 1965, tragicky zklamali, protože odmítli snovat pikle proti tehdy vládnoucímu kambodžskému monarchovi, princí Norodomu Sihanukovi, obrátil se na Čínu

* Nic se neděje, jsem rád, že vás ten příběh zajímal.

**Národ Kmérů, správně Khmérů, původně obýval území Kambodže, dříve pod vládou hinduistických království.

a v roce 1974 nebo 75, moje znalosti dějepisu nejsou zas až takové, za pomoci spřáteleného Mao Ce-tunga začal řídit jako černá ruka. Pokud by jí v roce 2016 bylo 40 let, v roce 1976, tedy necelé dva roky po Pol Potově povstání, jí musel být tak 1 rok. Co ta může o takových hrůzách tušit, běželo mi hlavou.

„Vím, vím,“ opět předběhla můj dotaz dříve, než jsem ho stačil vyřknout nahlas.

„Ale věřte, že jen vypadám mladší, ve skutečnosti jsem ten polpotovský hlad, jak jste ho trefně nazval, zažila v letech, kdy jsem to nejméně potřebovala. Ale tím vás vůbec nechci zatěžovat a omlouvám se za vyrušení od vhodného výběru oběda,“ a se stejnou mírnou úklonou a lehce sklopenýma očima nám oběma, každému zvlášť, česky popřála dobrou chuť.

Ani nevím, co jsme si to nakonec vlastně vybrali k jídlu. Jen vím, že ona si dala něco s chilli a její slova mi stále nějak neodvratně bubnovala skrz naskrz lebkou. Něco jako když ráno při snídani uslyšíte známou melodii a pak se jí nemůžete zbavit. Celý den si pak broukáte Ivana Mládka a spolupracovníci si po významné výměně pohledů ještě významněji klepou na hlavu. Z přednášek psychiatrie si samozřejmě pamatují, že se takto navozenému stavu říká obsese. Běžná obsese označuje vtíravé (obsedantní) myšlenky, navozené nebo spuštěné nějakým podnětem, kterých se nemůžete zbavit. Nejčastěji je to tak zvaná hudební obsese. Jenže hudební obsese se zbavíte snadno. Pustíte si prostě jinou písničku a Ivan Mládek se z hlavy vytratí jak z vlády reálné myšlení. Minimálně na nějakou dobu, na rozdíl od vlády. Ale obsese spuštěné nemelodickým podnětem se zbavíte zpravidla jen tehdy, když ten vtíravý pocit dokážete racionálně fakticky eliminovat. Například když si v práci stále a dokola připomínáte, že jste zapomněli vypnout žehličku nebo zamknout domovní dveře, nepomůže, že váš kolega zamkne svou skříňku. Musíte prostě dojet domů a ujistit se, že je zamčeno, že žehlička není v zásuvce a barák tudíž nehoří ani neshoří.

A moje obsese bubnovala a bubnovala, až jsem si všiml, že jsem z jídelního lístku vybral cosi, a to cosi jsem prohnal krkem, ani nevím jak, a řezník na mě s divným výrazem trochu zvláště kouká. Moje oči chvíli co chvíli sklouzly k vedlejšímu stolu a nezřídká se

setkaly s jejími. Tak trochu jsem si uvědomoval obavu, aby si snad muž, který s onou dámou sdílel společný stůl, nevykládal mé občasně pohledy jinak. Ale bylo to silnější, silnější než vlastní vůle, silnější než pustit to z hlavy. A nezavinil jsem to já, ani obsese, zavinila to ona.

„Hele,“ zašeptal jsem trochu nenápadně Zdeňkovi, „já se na to týženský musím zeptat. Mně to nedá. Chápeš vůbec, že máme vedle sebe člověka, který na vlastní kůži zažil hrůzy toho šílence Pol Pota? Hitler byl taky cvok, Stalin možná ještě větší. I Mao Ce-tung nechal vyvraždit spoustu lidí. Ale Pol Pot byl snad nehorší diktátor a vrah 20. století. Kambodžanů bylo 7 milionů. On nechal povraždit na 3 miliony lidí, to je skoro polovina národa. Navíc nebyl jako Stalin negramot. Pocházel z bohaté rodiny, mluvil francouzsky a vystudoval několik škol včetně lycea v Paříži. Sám dokonce učil dějepis a francouzskou literaturu, než se nakazil a dostal ho ten virus moci. Pak mu přeskočilo a začal pod vznešeným heslem lepší budoucnosti, za lepší zítřky a rovnosti celého národa vraždit jako smyslů zbavený. Popravou celé vlády na sportovním stadionu nastolil nejhorší hrůzovládu asijských dějin, ne-li nejhorší, jakou kdy poznaly dějiny světa. Chtěl skočit rovnýma nohama z feudalismu do komunismu. Přeskočit éru kapitalismu, na to byl i Marx krátkej a Engelsovi by se při pomýšlení na takový mechanismus osvobodování duše od hříchu a peněženky od majetku protočily panenky. Ten cvok chtěl, a vlastně se mu to povedlo, vyhladit všechna města. Vyhnal z měst všechny obyvatele do džungle nebo na venkov, aby se tam převychovávali prací. Zrušil peníze, které vynalezli v dávných dobách v nedalekém Mongolsku, a za tisíce let zatím nikdo nic lepšího nevymyslel, zakázal obchod, lidé v celém státě museli nosit černé uniformy jako havrani. Byl zaveden šestnáctihodinový pracovní den pro dospělé a dvanáctihodinový pro děti. Zrušil slovo JÁ a muselo se říkat MY. Manželku ti přidělil a kontroloval, jestli s ní plodíš nové komunisty. Když ne, ustřelil ti makovici. Když se z takhle násilně sestaveného svazku dítě narodilo, matce se okamžitě odebralo a vychovávala ho nějaká revolucionářka s ostatními budoucími kádry hned od plenek. Vlastnímu tátovi se muselo pak říkat strejdo, mamince teto a cizím dospělým lidem otče a matko. Lidi tam byli na konci 20. sto-

letí popravování kyjem nebo mačetou, nebo je nechali ušlapat slony. Stačilo být bohatý nebo vzdělaný. A stačilo třeba jen nosit brýle, ty byly symbolem vzdělanosti a znakem buržoazního intelektualismu. Brýle rovná se šup, hlava dolů. Byli popraveni téměř všichni lékaři, soudci a profesori a na jejich místa byli jmenováni nevzdělaní a negramotní rolníci. V masových hrobech ležely celé vesnice a polovina obyvatel v nich byla ještě naživu, když je zahrabávali hlínou. A že se nespěchalo, pěkně růčo půčo, v Kambodži je o buldozery nouze dodnes. Přežilo jen málo lidí. A mnozí z nich ještě dlouho po občanské válce umírali na nemoci, podvýživu, stres ze ztráty nejbližších a válkou podlomené zdraví. Říká se, že ani jedna rodina v Kambodži nezůstala celá. Vraždil staré lidi, ženy i děti bez ohledu na věk. Být dítě přece není zločin, kojeneček se nemohl dopustit něčeho proti režimu, ale ani takové neušetřil. Kam se na to hrabe Siera Leone. A my jsme potkali člověka, který tohle všechno na vlastní kůži prožil.“

„No, když to přežila, tak by to mohla být nějaká vyšší funkcionářka,“ logicky uvažoval řezník.

„Kdyby to byla příslušnice Rudých Khmérů, už by byla dávno v pánu. Nepochybuju, že by jí po všem, co se tam dělo, přeživší ne nechali dlouho běhat po svobodě. A kdyby byla opravdu „vysoká“ funkcionářka, seděla by v současné vládě, protože tak to ve světě prostě chodí,“ uvažuji nahlas. „Na ministra nevypadá a na mrtvolu je moc živá,“ snažil jsem se odlehčit situaci. „Navíc by té funkcionářce muselo tehdy být tak do deseti let, to ještě tak ideologicky vypsělá určitě nebyla.“

„Zeptej se, řídící, ty si taková držka ukecaná a umíš mluvit. Já sem roura od sekyry. Aspoň budem mít jasno. Ideologie a propaganda jsou největší zbraně revolucionářů, tvrdil Marx, tak třeba se dozvíme něco nového, co nám tady ty naši komouši zatajovali.“

„Raději bych tu potkal revolucionáře vyzbrojeného ideologií a propagandou, než samopalem AK47, ale dám na tvou radu, protože bych to stejně udělal a takhle se můžu vymluvit na to, že si mě k tomu naváděl. Jako ve škole,“ a zvedl jsem zrak směrem k vedlejšímu stolu.

„Mohu Vás, madam, i s Vaším doprovodem pozvat na poobědovou kávu nebo sklenku vína?“ osmělil jsem se dámu oslovit. „Jsem sice

nudný abstinent, ale objedná si k Vaší milé přítomnosti nějakou coca-colu.“

„Coca-cola, jak jsme po ní jako děti toužily,“ zasnila se krátce. „Rádi, pokud vám naše přítomnost nebude překážet.“

Nešlo si nevšimnout dokonalého „ř“, které se většina nerodilých Čechů nenaučí vyslovovat nikdy. Ve stoje jsem se představil a vyčkal, zda mi dáma nabídne svou ruku. Podívala se na svého partnera, a když z jeho očí získala němý souhlas, zvedla pravou dlaň hřbetem nahoru. Lehce jsem ji uchopil s naznačením polibku a naše oči se setkaly.

„Jsem Theavy a to je můj manžel Petr. Můžeme si tedy přisednout?“ zašvitořila milým, ale velmi elegantně položeným hlasem.

„Jste zváni a bude nám potěšením. Nemám příliš rád formálnosti, ale pokud vám to nebude vadit, přisednu si na druhou židli, abyste mohla sedět vedle svého manžela.“

Pousmála se a vyčkala, až ji její manžel usadí na židli. Pak sledovala každý jeho pohyb, dokud neobsadil židli hned vedle ní. Až pak byla ochotna věnovat pozornost okolí.

„Je mi líto, že jste musela projít takovou strašlivou životní zkouškou. Hodně cestuji a studoval jsem ve více zemích. Všude, kde jsem pobýval, tak vždycky mezi místními lidmi. O Pol Potovi si samozřejmě pamatují mnohé ze školy, ale prožil jsem ještě dobu komunismu a v té době se u nás o podobných hrůzách nesmělo mluvit. Naopak, Kambodžská republika byla stejně jako Sovětský svaz, Kuba nebo Vietnam našimi „sprátenými“ zeměmi a stranickými kolegy, tak nám to tady totiž tloukli do hlavy. Nechtěl jsem ve vás vyvolat nepříjemné vzpomínky. Musela to být hrozná doba a podle vašeho věku jste tehdy musela být velmi malé děvče,“ omluvil jsem naši počáteční netaktnost.

Na její tváři se objevila hluboká bolest, která se mísila s pečlivě skrývaným vztekem a léty nezhojenou lítostí. Jakmile si povšimla té krátké ztráty kontroly, okamžitě nasadila svůj milý profesionální úsměv a osmělila se reagovat.

„Byla to těžká doba a nenechte se mýlit tím, jak vypadám, jsem o trochu starší, než byste mi hádal.“

„Není slušné ptát se dámy na věk, takovou netaktnost si může dovolit pouze osobní lékař. Kdybych vás měl v ordinaci, nesměle bych

tak bezpochyby učinil, ale zde si to nemohu dovolit,“ zkusil jsem, zda tu neznámou a před chvílí diskutovanou informaci takovým úskokem nezískám.“

Pochopila mou lest okamžitě a odpověděla diplomaticky.

„Když nás Pol Potovi lidé, kterým se říkalo ONKA přepadli v našem domě, nebylo mi tehdy ani celých deset let. Byla to opravdu nejistá a těžká doba. Celé tři roky, osm měsíců a dvacet dní.“*

Při posledním slovu té věty se jí zachvěly rty a znovu se v její vždy milé a přívětivé, klidné tváři, ve které se jinak snoubil poklid s odanou vyrovnaností, objevil náznak vzteku a lítosti. A ještě něčeho nového, dalšího. Něčeho, co tam před tím nebylo vidět. Strachu. Strachu z vyvolaných vzpomínek.

* Správně Angkar, organizace Rudých Khmérů, založená Pol Potem, která představovala vládnoucí těleso režimu, podobně jako v Československu KSČ.

TŘI ROKY, OSM MĚSÍCŮ A DVACET DNÍ

17. dubna 1975 – 7. ledna 1979

Nemám ráda duben. Vlastně ho nemám ráda až od svých deseti let. Do té doby mi nevadil, jen anonymní nejteplejší měsíc roku, jarní měsíc plný rozpuku všeho nového, kdy teploty dosahují 40 °C ve stínu. 17. dubna 1975 se můj šťastný dětský bezstarostný život roztomilé desetileté, rozmazlené bohaté malé princezny změnil v sérii hrůz, které mne dodnes straší ve snech. Chtěla bych moc zapomenout, nikdy už své vzpomínky nevytáhnout z děsivé černé schránky, ale chci také uchovat svědectví pro své milované děti, drahého manžela a také na památku všech blízkých, kteří ta strašná léta nepřežili, a k vědomí lidí celého světa. Přála jsem si vykřičet se z těch děsivých vzpomínek a nočních můr, aby odletěly a nemohly se už nikdy vrátit, ale ještě raději bych je sepsala a dala k nahlédnutí všem lidem, aby už nikdy nedopustili něco takového. Možná mi písemný záznam vzpomínek z té doby dovolí přestat si znovu a znovu vybavovat všechny detaily těch strašlivých dní a nocí, kterých jsem byla svědkem a které poznamenaly nejen mne, ale celé generace.

KAMBODŽA 70. LET...

Když Pol Pot dobyl Phnompenh, slavili jsme právě buddhistický Nový rok. Bydleli jsme v Phnompenhu ve velikém domě s překrásnou zahradou. Na oslavy buddhistického roku se k nám sjela celá velká rodina z venkovských sídel, včetně osmdesátiletého dědečka z otcovy strany a vyplašené matčiny matky, které krátce před tím unesli mladší dceru, mou tetu. V rodině se předpokládalo, že ji unesl některý z mnoha nápadníků, které prarodiče odmítli. Tetě bylo teprve sedmnáct let, a oni jí chtěli dopřát nejprve vzdělání a teprve potom vhodný sňatek. Byla to neklidná doba a babička přijela do města hlavně proto, aby požádala jednoho ze strýců generálů o pomoc při pátrání. Jenže na to už nebyl čas. Rodina dodnes neví, co se s onou mladou ženou stalo. Najednou se objevili vojáci v černých uniformách a červenobílých šátcích, a oznámili nám, že „ONKA“ vyhrála. Měli jsme do čtyř hodin opustit dům. Prý jen na pár dní, než město vyčistí od příživníků a Američanů.

Otci bylo jasné, že nadchází těžká doba, i když v tu chvíli nemohl zdaleka tušit, co všechno se bude dít. Za pomoci řidiče a zahradníka v domě ukryl celý poklad zlatých cihel, starožitností, šperků a dolarů. S sebou jsme si vzali jen pasy, kambodžské riely a drobnější cennosti a odjeli jsme autem na předměstí. Pamatuji se, jak jsem byla nadšená, že budu moct přespát venku, „ve špíně“, protože to jsem do té doby nikdy nesměla. Připadalo mi to jako skvělé dobrodružství.

„Měli jste řidiče a zahradníka?“ Asi jsem měl o Kambodži divné představy. V propagandistických filmech z komunistických dob jsem si pamatoval chudé rolníky na rýžových polích, kde jsou si všichni rovni a naši spřátelené socialistické zemi posílají rýži jako projev soudružské solidarity.

Byla jsem podle příbuzných nejhezčí holčička v celém městě a můj bohatý tatínek mě podle toho náležitě rozmazloval. Můj šatník čítal víc než tisíc šatů a žádné z nich jsem na sobě neměla nikdy dvakrát. Moje vlastní služebná nakupovala velké naducané polštáře z brokátu a sešívala je k sobě, abych snad náhodou nespala na něčem tvrdém, jako je matrace. Hotová princezna na hrášku. Můj řidič mě vozil každý den do školy, kuchařka pro můj mlsný jazýček den co den vykouzila nějakou tu nejvybranější laskominu s chilli, které jsem nesmírně milovala, a zahradník nikdy neopomněl ozdobit můj stůl čerstvými květinami. Chilli nám pak mnohokrát zachránilo život. Dezinfikovalo naše rány i naše střeva, když jsme jedli zkažené nebo bakteriemi infikované jídlo. Vzpomínám si, jak jsem často a ráda trápila služebnou, kterou jsem, bůh ví z jakého rozmaru, neměla ráda. Když poklidila, rozsypala jsem po koberci hrst rýže a zadupala ji mezi smyčky tépichu, aby nebyla vidět na první pohled. Potom jsem si šla stěžovat k tatínkovi. Udělal vždycky pořádný cirkus a služebná dostala co proto. Později jsem viděla na fakultě v Praze seriál Arabela a vzpomněla jsem si na své dětství. Stačilo tehdy jen otočit prstenem a měla jsem vše, na co jsem jen pomyslela. Myslím, že od Žižkova po Borneo by se podobně rozmazlená holka jen těžko hledala. Bylo mi devět let a patřil mi celý bohatý svět. Byla jsem opravdová malá kambodžská princezna se vztahem ke královské rodině. Princezna na hrášku s opravdovými princeznovskými manýry. Ještě později jsem svůj život připodobnila filmu „Díky za každé nové ráno“.

Když začala válka, kterou vedli Američané s Lon Nolem, kterému se podařilo svrhnout moudrého osvíceného krále, rozbombardovali nám několik domů. Stále jsme se stěhovali, protože tatínek musel koupit vždy novou vilu. Občas jsme bydleli i několik dní v bunkru pod zemí. To bylo veliké dobrodružství. Byl tam prach a špína, nemusela jsem se tolik mýt a každý den se několikrát převlékat. Babička mě velmi tvrdě vychovávala v duchu tradic a takový odpočinek od výchovného drilu byl moc fajn. Jako bohatí lidé jsme se měli stále dobře a žili jsme i tak ve velikém přepychu. Tatínek plánoval emigraci do Kanady, kde jsme

měli nějaké příbuzné. Až na občasné americké bombardování se nám nevedlo tak zle, ale pak přišel Pol Pot a všechno bylo najednou jinak. Černé uniformy vojáků, před kterými jsme utíkali, se záhy staly naším národním stejnokrojem. ONKA uzavřela hlavní město a všichni obyvatelé se museli vystěhovat na venkov. ONKA také stanovila pořadí likvidace a perzekuce obyvatel. První na řadě byli ti největší paraziti – mniši. Hned za nimi dostali čestné místo přednostní likvidace policisté a vojáci, protože drželi zbraň. Uměli s ní zacházet a většina z nich ji vlastnila. Byli pro Polpotovce nebezpeční. Třetí příčka byla určena vzdělaným a chytrým. Profesoři, lékaři, právníci, soudci, inženýři, architekti. Ti všichni dostali přednost před bohatými obchodníky a buržousty, jak ONKA nazývala příslušníky šlechtických rodů a královské rodiny. Každý bohatý byl přece lichvář a každý vzdělaný příživník. Bylo nutné vyčistit zemi od takové chátrý. Podle této „hierarchie“ byla přidělována i práce. Od té nejtěžší a nejnebezpečnější, mezi pijavicemi, kobrami, až po tu méně náročnou, kterou dostávali stávající rolníci a malé děti pod deset let. Všichni museli na venkov, aby se převychovali na rolníky a poznali, zač je toho loket.

Brzy ráno druhého dne, poté, co jsme ukryli rodinné jmění, se nám naskytlá šance ze začínajícího pekla uniknout. Jeden ze strýců generálů zařídil pro celou rodinu azylová víza do Kanady. Jenže otec nedokázal opustit dědečka, a tak se rozhodl, že naše rodina zůstane v Kambodži. Cestu by asi nepřežil, a pokud ano, v novém prostředí by si asi nezvykl. Zemřel by žalem po své rodné zemi. A tak se nejelo nikam. Strýcova manželka se cítila stejně svázaná se svými starými rodiči, a tak nakonec neodjel nikdo. Dospělí zničili všechny pasy a byli odhodlaní pokusit se svou „příživnickou“ identitu zatajit. Jenže ONKA byla rychlá. Dalšího dne nás na břehu řeky Tonle Sáp obklíčili vojáci, a strýc, který byl ještě v generálské uniformě, nemohl nic předstírat. Dva vojáci mu drželi ruce, třetí roztrhl košili, mačetou rozpáral hrud' i břicho, ještě živému mu vyřízl srdce a spolu s vyhřezlými vnitřnosti je hodil do vody. ONKA křičeli, ať se všichni díváme, ale dospělí se nám dětem přesto snažili zakrýt oči. Jen strýcův malý,

snad sedmiletý syn se své matce vykroutil a všechno viděl. Ještě toho dne dostal horečku, postupně slábl a během několika týdnů zemřel. Otec navzdory vší hrůze zachoval duchapřítomnost. Vojákům řekl, že se živí jako řidič a auto že jsme našli opuštěné na kraji cesty a vzali jsme si ho kvůli prarodičům. Jistě muse-li o jeho tvrzení pochybovat, ale neměli žádné důkazy. Nakonec nám auto zabavili a nechali nás jít. Věděli jsme, že domů se vrátit nemůžeme. Byli jsme příliš bohatí a příliš svázaní s poraženým režimem.

Jenže takových, kteří se snažili utajit svůj pravý původ, bylo mnoho. ONKA proto vydala nařízení, aby se všichni dostavili do svého rodiště ke kontrole identity. Nikomu se prý nic nestane, opatření mělo údajně sloužit jen k obnovení pořádku. Před námi byla stokilometrová cesta na jih, odkud rodiče pocházeli a kde měli naši příbuzní velká hospodářství. Bylo jasné, že pěšky ji neovládáme. Byli s námi staří prarodiče a malé děti. Nevlastní maminka byla navíc v pátém měsíci těhotenství. Nakonec se otci podařilo vyměnit další cennosti za venkovský vůz se dvěma kra-vami. Naložili jsme na něj ty nejslabší a vyrazili jsme.

Cesty byly beznadějně přeplněné, jako by se celá Kambodža na-ráz stěhovala. Denní teploty dosahovaly až ke čtyřiceti stupňům Celsia, všichni jsme byli unavení a vystrašení a podél cest hlídko-valy kordony vojáků v černých uniformách. Po několika dnech se k útrapám přidal hlad. Přebytky už byly draze prodané a každý z poutníků raději schovával potraviny a předměty denní potřeby pro sebe. Peníze a cennosti ztratily hodnotu, to nejpotřebnější se začalo směňovat. A my neměli ani hrnec na vaření. Nakonec otci a strýcům nezbylo než se vloupat do jednoho opuštěného stavení a základní kuchyňské vybavení i s trochou jídla ukrást. Také se museli naučit, jak chytat, zabíjet a vyvrhovat zdivočelá domácí zvířata, která jsme občas na cestě potkávali. Pro lidi zvyklé na nepřetržitou péči služebnictva to byla těžká zkouška.

Naštěstí byla moje rodina vždy pokroková a se svými podří-zenými a služebními měla velmi dobré vztahy. Dostávali vyso-ké platy a měli výborné pracovní i životní podmínky. Těm, kteří se chtěli provdat či oženit, dával otec věno a nabídku práce pro

partnera, a oni obvykle zůstávali v jeho službách i s celou rodinou. Dvě hospodyně nás z vlastní vůle provázely i na strastiplném pochodu na jih, pomáhaly s vařením, a ani tehdy, ani později nikomu neprozradily, kdo ve skutečnosti jsme.

Kromě jídla byly velkým problémem tekutiny. Voda z vesnických studní byla bahnitá a páchla pokaždé po jiné hlíně. My děti jsme ji vůbec nechtěly pít. Dožadovaly jsme se své coca-coly, limonád a chlazených minerálek. Dospělí nám nejprve sháněli kokosové ořechy, a protože jsme neměli pořádné nože, jeden ze strýců, který byl mistrem bojových umění, pak sekal skořápky hřbetem dlaně. Jenže žížeň byla v horkých dnech na přelomu dubna a května velká, a za pár dní už jsme byly ochotné vypít cokoli.

Pomaloučku jsme začínaly chápat, že se děje něco strašného. Nikdy předtím jsme otce neviděly plakat, až tehdy. A nebyl to vždycky pláč vnější. Někdy plakal uvnitř, beze slov a bez slz, tvář potemnělou a pohled roztrpčený. Dělal, co mohl, aby nám útrapy ulehčil. I všechno jídlo nechával napřed nám, sám pil jen vodu a dojídal zbytky.

Třetí týden nám vojáci sebrali krávy. Řekli, že všechna hospodářská zvířata patří ONKA, a navíc, že jsme kapitalisti, co nikdy pořádně nepracovali, tak ať konečně poznáme, jak chutná dřina.

Otec je prosil, že ti nejstarší a nejmladší cestu nezvládnou, a také že jeho těhotná žena začala krvácet, ale nic nepomohlo. Dospělí muži se zapřáhli k vozu, my ostatní, kteří jsme byli schopní chůze, jsme si co nejvíce věcí naložili na záda a pokračovali jsme dál. Cesty byly rozbité, vůz neustále zapadal do výmolů a vyschlá zem nás řezala do nohou v dávno rozedřených botách. Otcí, který strávil většinu života v kanceláři nebo nad rýsovacím prknem a nebyl na těžkou tělesnou práci zvyklý, napuchla ramena i záda. Třetí den už skoro nemohl chodit. „Kapitalistický příživník“ poznával, jak se žije tažnému dobytku..

Hrůzy jsme viděli také kolem sebe. Vzpomínám si, jak hned vedle cesty rodila nějaká žena. Ležela ve špíně a prachu a svíjela se bolestí. Okolo kromě nekonečného proudu anonymních lidí procházel i starší lékař. Nemohl se dívat, jak ta žena trpí. Zastavil se a pomohl jí. Dítě přišlo na svět celkem snadno, krásné a zdravé, matka žila. Ale ještě než čerstvý otec stačil doktorovi poděkovat, vojenská hlídka donutila nebohého Hyppokratova služebníka kleknout na zem s rukama sepnutýma za hlavou a popravila ho ranou do týla. Podle nových pravidel měli být lékaři už dávno internováni. Stejně jako všichni profesoři, právníci nebo třeba učitelé. Nikdo z těch, kdo před ONKA dobrovolně přiznali „příživnickou“ profesi, nemohl volně cestovat. To, že se tento muž znalý lékařských postupů volně pohyboval, znamenalo, že hlídkám Rudých Khmérů lhal. Za to zasloužil okamžitou smrt. Mrtvých bylo na cestě mnoho. Neminul kilometr, aby se na cestě nepovalovala více či méně „čerstvá“ mrtvola. Příbuzní své blízké nesměli pohřbít a nesměli ani plakat. Ti, kdo neuposlechli, byli také zastřeleni. Rodina byl překonaný společenský model. Plakat pro příbuzné byl projev slabosti a odporu k ONKA.

Náš vůz se po cestě třikrát rozbil. Dvakrát se ho podařilo opravit a znovu zprovoznit. Potřetí jej dospělí použili jako zdroj materiálu na výrobu provizorních nosítek, na kterých pak ty nejslabší z rodiny trpělivě táhli do cíle. Na počátku dědečkových pozemků jsme se setkali s dalšími příbuznými. I oni vlekli své staré rodiče a děti a po těžké cestě vypadali zbědovaně. Nemluvalo se, dospělí jen plakali.

Z otcovy strany s námi byli prarodiče a strýc, dříve univerzitní profesor s manželkou a dvěma dětmi. Doprovázel nás také otcův nejlepší přítel lékař s manželkou, synem a dcerou. Z matčiny strany se připojili prarodiče; teta po zabitém generálovi se dvěma syny; strýc, který býval přeborníkem v bojovém umění tae-kwondu. Ve svých jednadvaceti letech byl držitelem černého pásu a tří danů; další teta, provdaná do královské rodiny, která se jela na venkov ukrýt, dokud, jak věřila, se všechno nevrátí do starých kolejí a manžel si pro ni a její dvě služebné nepřijede; a dále dva matčini bratřenci, jeden z nich byl opět lékař a druhý úspěšný pilot, oba cestovali s rodinami. Ze strany druhé maminky s námi byli prarodiče a šest dalších dospělých strýců a tet. Z ostatních příbuzných se mnozí, například matčini tři bratři a jedna sestra, všichni s rodinami, pokusili před Pol Potem uprchnout do Thajska, ale nedostali se dál než do města Battambang a většina z nich nepřežila hněv a pomstu Rudých Khmérů.

Byli jsme u konce cesty, ale namísto úlevy a odpočinku nás čekal pohled, kterému jsme raději odmítali věřit: Velký dům otcova otce, jednoho z mých dědečků, byl docela v troskách. Obrovské sýpky vyrabované. Haly na zpracování rýže i se všemi stroji zmizely. Dědečkovy sbírky starožitností, zbraní, slonoviny a zlata byly pryč. Zbořené byly i domy dvou tet a strýce profesora, stejně jako škola bojových umění, kterou dědeček založil a po celá léta trpělivě vedl. Zmizelo několik velkých kravínů, všechen dobytek, vzácní koně i dědečkovi sloni. Všechen majetek vzal za své. Dědeček ten šok nesl velmi těžce, celá léta se lopotil a dřel, odřikal si, aby uspěl. Srdce mu téměř vypovědělo službu a trvalo asi dva měsíce, než se dostal z nejhoršího. Ale byl to silný člověk, bojovník i za zdmi své bojové školy. Přežil zkázu svého hospodářství i ještě mnohé z toho, co následovalo.

A znovu jsme měli poznat, jakou obrovskou cenu budou mít pro naši rodinu dobré vztahy s bývalými zaměstnanci. Místním lidem bylo na dědečkově hospodářství vždy dobře a také mého otce znali jako štědrého návštěvníka z města, který jim vozil šaty a jiné dárky. Byli k nám proto laskaví, nosili nám zeleninu a ovoce a především Rudým Khmérům nikdy neprozradili, kdo

ve skutečnosti jsme. Hlavním dozorcem nad celými pozemky i všemi obyvateli byl dědečkův bývalý správce. Mohlo mu být něco kolem padesáti let. Byl to takový vysoký, štíhlý, slušně vypadající pán. V následujících letech nám mnohokrát zachránil život a celá naše rodina mu bude vždy za tolik vděčná... Onen první den si vzal otce stranou a asi dvě hodiny mu něco vysvětloval. Nakonec jsme viděli, jak si otec pokorně klekl na zem a děkoval mu.

Husí kůže nadzvedávala můj pravý gluteus maximus, na kterém jsem zrovna seděl, snad tak vysoko nad desku židle, že by mezi nimi mohl proudit průvan. Byla skoro půlnoc a číšník s prasečí hlavou významně pokukoval k jedinému obsazenému stolu v restauraci a významně se co chvíli zadíval ke dveřím.

„Budeme muset asi vypadnout,“ vykličkoval jsem z napětí expresivním sdělením do pléna. „Ale to vyprávění bych chtěl slyšet do konce. Můžeme vás ještě vidět? Je to strhující, ale děsně vysilující poslouchání.“

„Ale jistě, ráda,“ a s rukou v manželově dlani pokorně sklopila oči. Rozešli jsme se se vzájemným očekáváním další schůzky hned následující týden, kdy to dovolovaly jejich pracovní povinnosti.

Tentokrát číšník s prasečím čumáčkem přítomen nebyl. Místo něho mezi pečlivě upravenými stoly s červenými ubrusy, opatřenými výšivkami zlatozelených draků, tančila drobná slečna s půvabným okouzlujícím ksichtíkem a její drobné krůčky nebylo ani slyšet. Jemným hláskem s roztomilou češtinou nám vysvětlila, že „tady být všechno mooc dobrý, i jist mooc dobrý“ a tak jsme nad citronovým kuřátkem čekali na princeznu z Východu.

„Já vás moc zdravím,“ ozvalo se nám z ničehož nic za zády. „Nevěděla jsem, jestli mám přijít, od té doby, co jsme spolu mluvili, jsem skoro vůbec nespala. Jakmile si lehnu do postele, mám před sebou ty hrůzné vzpomínky. Roztřesou se mi ruce, rozklepou kolena, naskočí husí kůže a bojím se zavřít oči.“

„To je mi moc líto, že jsem vás takhle vrátil zpět do té strašlivé doby. Tak se o tom dnes nebudeme bavit. Budeme si povídat třeba o fotbale nebo o počasí. Nevím, jak uspěju, protože kdyby zrušili

hokej nebo fotbal, budu poslední, kdo se o tom dozví, a počasí, co si budeme povídat, stojí za houby, ale možná o to zajímavější téma to bude.“

„Ne ne, to je v pořádku. Zase ze mě odešel kus té hrůzy ven. Vypovídala jsem to ze sebe, jako bych vykašlala ten nejhnusnější černý hlen z celého těla. Ráda vám to povím dál. Vlastně díky vám prodávám jakousi psychoterapii, kterou vím, že provádíte. Umíte se mnou hovořit a umíte s tím, co povím, dobře naložit. Jsem ráda, že jsme se setkali a že můžu své duši ulehčit.“

Během hovoru se usadila k dračímu stolu, na její přání jsem jí objednal jasmínový čaj, protože podle asijské výchovy si dáma nesmí objednat sama, a navázala s obdivuhodnou přesností tam, kde jsme minule skončili.

Díky bývalému správci byly v troskách všech pobořených domů zachovány některé místnosti a především kuchyně, a dědeček, tety i strýc z tatínkovy strany se tam směli nastěhovat. Jako „venkované“, přestože dříve velmi bohatí, podléhali o něco mírnějším pravidlům. Maminčina rodina byla ještě movitější, patřila k nejvyšším společenským kruhům, a protože většina strýců i tet měla městská zaměstnání, žili převážně v Phnompenhu. Z jejich majetku nezbylo vůbec, vůbec nic.

Několik dní jsme se směli zotavovat v dědečkově kuchyni, ale pak nás Polpotovci přestěhovali do speciální osady, postavené pro vysídlence z měst. Osada stála na místě babiččina letního sídla. Krajina se tam svažovala k řece a obdělávaná půda přecházela v divoký prales. I v největších vedrech tam byl svěží vzduch a ticho rušené jen hlasy ptáků. Babička tu mívala malou dílnu na tkaní hedvábí a velký sad se spoustou mangovníků, chlebovníků a především několika sty ořešáků kešů. Bývalo tam jako v ráji. Teď tu stály stovky chatrčí z listů cukrové třtiny. Babiččin velký dům z masivního dřeva přežil, ale zabrali si ho dozorcí.

Byli jsme zvyklí žít v krásných velkých vilách, a teď musela naší sedmičlenné rodině stačit chatrč o pár čtverečních metrech, s jedinou bambusovou postelí a pár nerozbitnými miskami, talíři a lžícemi. Rodiče beze slova klesli na postel, malé sestry, které

ještě ničemu nerozuměly, běhaly někde venku. Já nejstarší stála v chatrči a vzpomínala na život, který tak náhle vzal za své. Na naši krásnou vilu se zahradou, na svou velkou měkkou postel, na svou vlastní televizi, na stovky šatů a desítky bot. Na své šperky. Na lednice plné čokolády, ovoce a nejrůznějších lahůdek. Vzpomínala jsem na piano, na které jsem se odmalička učila hrát, na svou vlastní studovnu a na soukromého učitele. Na našeho psa a krásnou bílou angorskou kočku, na své jízdní kolo, autíčko na baterky a mluvící panenky, na zásuvku plnou sponek do vlasů a na své dětské parfémy. Přála jsem si mít alespoň ty krásné modré šaty, které jsem oblékla jen dvakrát. Ale v chatrči jsem stála špinavá, páchnoucí a s mastnými vlasy... Teprve když mi tohle všechno proběhlo hlavou, začala jsem křičet a utekla jsem ven. Seděla jsem pak dlouho na kraji pole, dokud za mnou nepřišla maminka a nepřinesla mi nějaké ovoce. Bylo mi necelých devět let.

Nevím, co všechno běželo v těch chvílích hlavou mému otci. Přestěhování do chatrče musela být pro něj, estéta a architekta, další velká rána. Netušil ale, že to všechno ještě nic neznamena.

NOVÝ ŽIVOT A NOVÝ DOMOV

V osadě jsme byli rozdělení do skupin podle původu a podle profesí. Každá profesní skupina měla svého dozorce pro muže, pro ženy, pro děti pracující mimo osadu a pro malé děti pracující v osadě. Jen vojenské rodiny hned na začátku odvezli pryč. Teprve později jsme se dozvěděli, že je nevrátili do armády. Rudí Khmérové zabili nejen vojáky samotné, ale i jejich ženy a děti. Pravidlo vyhlazování celých rodin ostatně platilo po celou válku – zrádci a příživníci se museli vymýtit jako plevel, tedy i s kořeny.

Pro nás ostatní, kteří jsme ještě žili, se mělo všechno obrátit na ruby – ti, co bývali nejchudší, měli řídit a hlídat ty, kteří bývali bohatší. Moje rodina patřila ke skupině „kapitalistických příživníků“, nazývaných také „skupinou 17. dubna“. Měli jsme nejméně práv a nejtěžší životní podmínky. Nesměli jsme ani opouštět osadu a navštěvovat dědečka a tety.

Den rozděloval pronikavý zvuk gongu, kterým nás dozorcí svolávali k jídlu a hlavně k práci. Dodnes ten zvuk nesnáším. Pracovali zvlášť muži, zvlášť ženy a zvlášť děti. Muži dostali motyky na okopávání, ženy srpy na sklízení rýže. Když jsme přišli do osady, právě končila sklizeň a na venkově by se za normálních okolností odpočívalo. Jenže ONKA nás chtěla zaměstnat, a protože úrodná kambodžská zem je ochotná nést plody v kteroukoli roční dobu, práci nám vždycky našli. Pleli jsme, sklízeli ovoce nebo sázeli a okopávali zeleninu a zanedlouho byl čas na další rýži. Ženy a dívky si musely ostříhat vlasy, prý aby nám při práci nepřekážely. Plakala jsem pro své dlouhé copy určitě snad čtrnáct dnů.

Šaty musely být černé. Všechno oblečení, co nám zbylo, jsme museli obarvit v odvaru ze speciálně nasbíraných a upravených rostlin a nechat odležet v bahně, aby se černě ustálila.

Nevím, jestli to bylo víc černou barvou nebo smrdutým mýdlem, které jsme fasovali na mytí i na praní, nebo tím, že černou barvu bylo nutné ustálit uložením v jlovitém bahně, ale oblečení vždycky strašně odporně páchlo. A boty dřely. Naše původní byly po dlouhé cestě z Phnompenhu úplně prošlapané. Výměnou jsme dostali sandále vyrobené ze starých pneumatik z motorky nebo kola. Podle ONKA splňovaly hned několik potřebných kritérií. Byly černé, vydržely věčnost a zhýčkané buržoazní tlapky tak dostaly formu a kondici agrárně opracovaných hrubých chodidel s tvrdými patami a odřenými palci. Mým zhýčkaným nohám trvalo několik týdnů, než jim přivykly. Až později v Československu, kde jsem poznala i pravou bílou zimu, mě napadlo, jestli by nám zde ONKA dali od listopadu boty, vyrobené ze zimních pneumatik se vzorkem do sněhu.

Krása byla nepřipustná. Fyzickou krásu bylo nutné maskovat, duševní ve vlastním zájmu neprojevat. A dalo by se říct, že právě krása stála život dalšího člena naší rodiny. Strýc Moni byl ten nejhezčí člověk, jakého jsem kdy poznala. Bylo mu něco málo přes dvacet, studoval na vysoké škole a zároveň na herecké konzervatoři. Ale především byl stejně jako jeho otec, můj dědeček, tělem i duší bojovník tae-kwonda, držitel černého pásu. Krása a síla z něj vyzařovaly tak silně, že kamkoli přišel, všude se za ním lidé otáčeli. Byl nejen pohledný, ale i nesmírně inteligentní, milý a přívětivý člověk. A právě to se mu stalo osudným. ONKA prohlásili, že ruší ostatní při práci, nejen tím, že se jim snaží pomoci a poradit, ale i svým vzhledem je rozptyluje, a uvěznil ho.

Ve vězení byli v té době hlavně „nepřátelští“ vojáci, spjatí s režimem prezidenta Lon Nola. Zavrženější než „nepřátelští“ vojáci už byli jen kněží, nejhorší paraziti, kteří nikdy nepracovali, jen obluzovali národ. Jenže ti byli povražděni hned v prvních dnech po převratu bez sebemenšího slitování. Pol Pot prohlásil, že každý kněz je žebrák a příživník, většího parazita prý není a je nutné se takových blech a vši zbavit. Celý režim přežilo jen několik málo kněží.

Moni se ve vězení seznámil se dvěma zajatými vojáky a společně naplánovali útek. Vyčíhali si chvíli, kdy byli dozorcí po osla-

vách jarních svátků opilý, ukradli zbraně a pokusili se dostat do Vietnamu. Rodina o ničem nevěděla. Teprve když k dědečkovi vtrhli dozorci, dali mu mačetu na krk a chtěli, aby prozradil, kam mají uprchlíci namířeno, pochopili jsme, že Moni je na útěku. Detaily nám později tajně vyrazil dědečkův bývalý správce: Moni prý za celou cestu nepoužil střelnou zbraň. Holýma rukama zabil ještě v táboře tři vojáky a cestou k hranicím dalších sedmadvacet. ONKA pocházeli z nejchudších, nejméně vzdělaných a většinou také nejneschopnějších vrstev. Proti mistru bojových umění neměli šanci. Nakonec strýce i jeho dva bývalé spoluvězně zabili až za pomoci pancéřové pěsti na břehu rozvodněné řeky, která tvoří hranici mezi Kambodžou a Vietnamem. Moni zemřel na dohled od svobody, ale jak řekl otec, nezemřel zbytečně.

Kromě práce byla v osadě ještě povinná shromáždění, kde nám vysvětlovali, proč musíme pro ONKA vypěstovat ještě více rýže a ještě více zeleniny. Mluvilo se i o politice, ale my děti ničemu nerozuměly a podstatné pro nás bylo jen to, že máme co nejhlasitěji křičet „Ať žije ONKA!“ Nejmenší děti chodily do školy a poslouchaly jakési politické přednášky i tam. Mou mladší sestru jednou ONKA málem zabili, když na spolužáky mluvila francouzsky, jak byla ze školy zvyklá. Dozorci, kteří pocházeli z těch nejnižších a nejméně vzdělaných vrstev, si nejspíš mysleli, že se jim to malé dítě vysmívá nebo snad osnuje pikle proti Pol Potovi.

Dozorci byli vůbec nanejvýš podezíraví a nastražení proti případným zrádcům. Chatrče v osadě byly postavené ze třtinových listů a neposkytovaly téměř žádné soukromí. Tenké stěny umožňovaly snadno kontrolovat, co se v které rodině děje a říká. A zvědavých uší bylo mnoho. Nejnebezpečnější byly děti z nejchudších rodin. Plížily se mezi chatrčemi, špiclovaly, a jejich udání z nepřátelství k ONKA znamenalo pro dotyčné téměř jistou smrt, pro děti miskou rýže. Naučili jsme se doma téměř nemluvit a komunikovat jen očima. Vzpomínám si na rady svého otce, které nám udílel jednou pozdě v noci se slzami v očích: s nikým o ničem nemluvte, odpovídejte vždycky ano, nikdy si nestěžujte a především nikdy nemluvte o tom, jak jsme žili dřív. Říkejte, že teď je vám nejlépe.

Ve skutečnosti se nám tehdy, ve srovnání s následujícími lety, skutečně nevedlo nejhůř. Rodina byla pohromadě a vařili jsme si doma. Neměli jsme sice ani záchod, ani tekoucí vodu a elektřinu, ale k erární výbavě patřil ještě venkovní barel na vodu, krabice na rýži, vyrobené z palmových listů, a pravidelné přiděly potravin. Denní příděl rýže pro dospělého byl 1,5 plechovky, pro děti od deseti do osmnácti let jedna plechovka a pro menší děti, schopné práce, $\frac{3}{4}$ plechovky. Pro nejmenší byla vyhrazena jen $\frac{1}{2}$ plechovky s rýží. Přiděly jsme fasovali vždy na celý týden dopředu a rodina tak mohla hospodařit podle svého vlastního uvážení. K přidělům jsme občas dostávali trochu soli, zeleniny a někdy i kousek masa.

Přiděly byly žalostně malé, ale ONKA nám dali i malý kousek žluté neúrodné půdy, kde jsme mohli pěstovat trochu zeleniny. Po práci jsme mohli sbírat volně rostoucí rostliny, lovit drobné živočichy a co jsme si našli k snědku, bylo naše. Chodívala jsem na tyhle dobrodružné výpravy se svými bratránkami a sestřenkami, kteří pocházeli z venkova, a mohla jsem se od nich mnohé naučit. Ukázali mi, co všechno se dá jíst, jaké ovoce, listy, hlízy, ryby všech tvarů a velikostí, krabi, žáby, šneci a hlemýždi. Jednou se před námi jedna velká žába schovala do jakési díry. Seděli jsme a šťouchali klackem do otvoru, aby vylezla. Ale z díry se namísto jedlé žáby vymrštila kobra, silná jako ruka. Ani nevím proč a jak, ale má rychlá ruka se vymrštila jako ocelové pero sama od sebe. Chytila jsem hada za krkem dřívě, než stačil kousnout a zlomila jsem mu vaz. Bylo to velké štěstí, že se nikomu nic nestalo. Můj úlovek, kterým jsem se tak pyšnila, ale způsobil doma hotové pozdvižení. Ihned mne svlékli celou donaha a prohlíželi každou píd' mého vyhublého tělíčka od hlavy až k patě, jestli mě kobra neuštkla. Samozřejmě že ne, dávno bych byla mrtvá, ale šok způsobil své. Od toho dne jsem měla lov hadů přísně zakázaný. Ale i tak jsme se jich ještě najedli dosyta.

Stejně důležitá jako možnost shánět potraviny v přírodě, byla pro mne blízkost dědečka, tet a spřátelených venkovanů, kteří posílali kdeco na přilepšenou a snažili se nám těžký život v osadě alespoň trochu ulehčit. Nedaleko nás bydlely také naše dvě

původní hospodyně, které o sobě tvrdily, že jsou sestrami, a proto získaly společnou chatrč. Jako mladé a svobodné ženy byly zařazeny do takzvané „ostré skupiny“. Tu nasazovali dozorcí na nejtěžší práce. Věrné hospodyně nám i přesto ve volných chvílích nebo po své práci vypomáhaly.

Pomoc bývalého dědečkova správce, hlavního dozorce, byla neocenitelná. Ale stalo se, že dobře míněná snaha přinesla nečekané plody. Sprátený hlavní dozorce vyhověl otcově prosbě a v evidenčních listech mě udělal o tři roky starší. Díky malé lsti jsme získali nárok na vyšší příděl rýže. Otec za to tehdy správci věnoval svou drahou francouzskou košili a byl pyšný, jak se o rodinu postaral.

Pro mou nevlastní maminku byla každá pomoc velmi důležitá. Přišla do osady již těhotná a ze stálého stresu, těžké dřiny a nedostatku potravin často krvácela. Strachovala se, aby dítě dokázala donosit. Otec měl zatím celkem čtyři dcery a všichni doufali, že se tentokrát narodí syn. O to větší nás všechny při každém krvácení poléval strach z nejhoršího. Bratr se nakonec narodil živý a zdravý, plný života. Ten mu ale v osadě nepřinesl mnoho radostného.

Krátce před bratrovým narozením přišla další velká rána v podobě nařízení, které všechny děti, starší deseti let, odeslalo do pracovních táborů. Otec samozřejmě znovu běžel za spráteným dozorcem, který mne před několika měsíci tak úspěšně udělal starší, věnoval mu své Rolexky a prosil, aby záznamy v knihách opět opravil do původního stavu. Ale už bylo pozdě, všude jsem byla vedená jako dvanáctiletá.

Když rodiče definitivně zjistili, že mne před pracovním táborem neuchrání, snažili se mne alespoň co nejlépe připravit na samostatný život. Otcův přítel, lékař, mne trpělivě učil poznávat různé bylinky, k čemu se hodí, na co zabírají a čemu mohou uškodit, abych se mohla léčit sama. Vzpomínám si, že bylinky na průjem byly strašlivě trpké, na horečku hořké a na bolest hlavy zase kyselé. Naučila jsem se, jak si vydezinfikovat ránu, jak si vyčistit zuby bez zubní pasty a ze kterých rostlin lze vyrobít provizorní mýdlo. Bylo nesmírně důležité všechny tyto znalosti rychle

vstřebat a nic nezapomenout, protože v pracovních táborech plnili funkci zdravotníků nevzdělaní venkované. Většinu lékařů nechala ONKA popravit. Vesničtí felčáři nejenže nerozuměli téměř ničemu z medicíny, ale svými zákroky se stávali mnohdy životu nebezpeční. Polpotovci taková provinění trestali velmi krutě. Zatímco běžní zrádci, jako byli lidé, kteří mluvili nahlas, nebo během práce mezi sebou, lidé kteří byli nemocní nebo jen slabí z nedostatku potravin nebo třeba jen během práce chvíli odpočívali, protože si museli narovnat stále ohnutá záda, či se provinili pláčem pro smrt svých příbuzných, tihle všichni „zrádci režimu“ byli zpravidla jen ubiti klacky nebo v lepším případě zastřeleni, provinilce z řad dozorců a přívrženců režimu čekaly mnohem promyšlenější tresty. Byli přivázáni ke stromu a do třísel jim kati vkládali jedovaté stonožky, po jejichž kousnutí se umíralo ve strašných bolestech. Jiným trestem bylo pověšení za nohy a pomalé spouštění do studně, než se nebožák utopil. Předtím jim po několikadenní hladovce kleštěmi, někdy rozžhavenými v ohni, vytrhávali kusy masa z boku. Mučení hladem mělo svůj důvod. Takto zesláblí lidé neměli dost sil ani na to, aby spáchali sebevraždu.

Přišlo to ráno, kdy mne odváželi do pracovního tábora. Otec se se mnou loučil, jako bychom se už nikdy neměli vidět a byl přesvědčen, že mě posílá na smrt. Na cestu mi dal diamantový náhrdelník, který jsem na jeho radu měla dobře uschovat a kdyby se mi snad podařilo uprchnout nebo se situace změnila k lepšímu, směla jsem ho prodat a obstarat si za něj všechno potřebné k přežití. Maminka mi do krabic z palmových listů složila pár kousků smrdutého černého oblečení a byl čas jít. Měla jsem strašný strach a nesměla jsem plakat. Pláč vyjadřoval slabost nebo odpor k ONKA a trestal se smrtí. Desetileté dítě jen těžko chápe, proč nesmí brečet, tak je nutné mu to přikázat. Ale rodiče a sestry i přes všechny zákazy a nebezpečství plakali. Lidé, kteří z osady odešli, se většinou už nevrátili, nevěděli jsme, jestli se ještě někdy setkáme.

V PRACOVNÍM TÁBOŘE

Ocitla jsem se v pracovním táboře a zase ve skupině 17. dubna. Tak ji ONKA nazvali. Byly zde děti nekalých živlů. Lékařů, inženýrů, univerzitních profesorů, zvyklé na pohodlí a vybranou péči služebnictva. Před válkou jsem měla vlastního řidiče, osobního strážce, který mě denně vozil do školy. Jedla jsem stříbrnými přibory z nejdražšího porcelánu a musela se řídit přísnými pravidly společenské etikety, skoro každé odpoledne jsem proto absolvovala soukromé hodiny. Pamatuji se, jak mi to bylo nepříjemné a protivné. Teď jsem vstávala brzo před rozedněním a celý den v černých hadrech plela na poli a sbírala hnojivo – kravská lejna, nebo kolem tábora lidské výkaly z latrín. Za celý den jsme dostali najíst pouze dvakrát. Poprvé, když bylo slunce nejvýše nad obzorem, podruhé, když zacházelo. Práce končila zase až za tmy. Ve svých devíti letech jsem pracovala od čtyř ráno do deseti večer, s jednou hodinovou přestávkou.

Bydleli jsme všichni ve velkém domě, ze kterého vystěhovali majitele. Byli jsme rozděleni do skupin a neustále nás hlídali dozorcí. Vařilo se v kantýně a v každé skupině bylo jedno dítě pověřené, aby chodilo ostatním pro přídělý. Bylo to těžké, ale vždy se ještě dalo z jídla něco málo ušetřit na ráno, aby se do práce nemuselo s prázdným žaludkem, žádné snídaně neexistovaly. Hlady se ještě neumíralo. A jednou za měsíc či dva mohli ti nejpracovitější navštívit svou rodinu a zůstat tam s ní přes noc. To byla neodolatelně silná motivace k práci.

Občas některé dítě zmizelo a dozorcí tvrdili, že se jeho rodina přestěhovala. Teprve později jsme zjistili, že tyhle děti byly z rodin odsouzených na smrt a stejně jako rodiče byly zastřeleny a pohřbeny do hromadných hrobů.

Takhle jsme žili několik měsíců, dokud nepřišlo období deštů a my byli přemístěni asi o dvacet kilometrů dál na jih, do

záplavové oblasti Anko Borei u hranic s nedalekým Vietnamem. Tu oblast jsem dobře znala, protože tam bydlela jedna z tet ze vzdálenější větve příbuzenstva. Její usedlost ležela na nevelké vyvýšenině a za normálních okolností byla obklopena rýžovými poli a ovocnými sady. V období dešťů se pole zaplavila nánoisy, které přinesly silné lijáky, a oni žili na svém kopci po nějakou dobu jako na ostrově.

My jsme přijeli právě v období největších dešťů. Počkali jsme, až voda začala ustupovat, a znovunabytá pole jsme čistili od zahnívajících vodních řas. Práce byla velice těžká a nepříjemná, ale vynahrazovala nám to spousta jídla, které jsme po ustupující vodě nacházeli. Ryby, různí vodní živočichové, lotosové kořeny a spousta další vodní zeleniny. Sbírali jsme jídlo v každé volné chvíli a ty nejlepší kousky jsme dávali dozorkyním, aby na nás byly trošičku vlídnější.

Spali jsme v jednoduchých noclehárnách, které sestávaly jen ze střeš a pár sloupků a vypadaly spíše jako přístřešky pro dobytek než příbytek lidí. Ale ani dozorcí na tom nebyli o mnoho lépe. Museli žít s námi a odlišovali se jen lepším vybavením postele. S námi dětmi byla na záplavové pole nasazena také „ostrá skupina“ mladých svobodných žen a mužů. Chlapci a muži měli vlastní tábor a komunikovat se s nimi mohlo pouze prostřednictvím dozorců. Jakýkoliv přímý kontakt byl zakázán. Ale mezi ženami byly i naše dvě hospodyně a má teta, dříve provdaná do královské rodiny. Tak rády jsme se po práci vídaly!

Tetě se žilo velmi těžce. Hned po příjezdu do nového tábora si ONKA všimla, že dvě další ženy (ve skutečnosti bývalé služebné) se jí neustále snaží pomáhat a chovají se k ní jako ke své paní. To bylo samozřejmě nepřijatelné, služebné byly od tety odehnány a ona měla pro příště obzvláště přísný dozor. Při práci na poli, která pro ni byla zcela nezvyklá a příliš těžká, jí denní úkoly trvaly mnohem déle než nám ostatním, takže neměla nárok na polední přestávku a večer pracovala až dlouho do tmy. Na rozdíl od ostatních tedy neměla čas hledat si po okolí jídlo na přilepšenou a také přiděly dostávala za špatnou práci jen malé. Její služebné a dokonce i bratr, který byl také členem „ostré“ skupiny a pracoval ve vedlejším

OBSAH

Úvod.....	7	Anděl strážný	103
Tři roky, osm měsíců a dvacet dní	18	Chvilé slávy	106
Kambodža 70. let.....	19	Svatby podle Pol Pota	108
Nový život a nový domov	29	Masový hrob a osamělý mstitel.....	110
V pracovním táboře.....	35	Ústup a návrat Rudých Khmérů.....	117
Začátek roku dva	41	Nový domov	123
Ministryně	44	Návrat do školy.....	130
Válka v rodině	47	Svatba, nebo studium?	133
Sůl nad zlato.....	50	Krušné začátky.....	137
Tvrdá práce	52	Tradice a výchova.....	145
Strašidelný dům	55	Pohřbená za živa.....	156
Vše pro ONKA – až do posledního hovna.....	62	Tuzexová studentka.....	157
Mozek rozbitý pro kousek masa.....	65	Hradec Králové.....	158
Pijavicím napospas.....	69	Nová škola, staré problémy	161
Ztráta panenství v jedenácti letech.....	73	Obchodní duch se hlásí o slovo	163
Cena za krásu	78	Pravá láska	165
Nečekaná návštěva.....	81	Námluvy po kambodžsku	168
Mlčeti zlato.....	83	Boj s rodinou.....	171
Mravenci nesou smrt	87	Svatba v Kambodži	173
Vy kročení do roku tři	90	Praha–Hanoj– Bangkok–Peking	177
Pád z výšky.....	92	Epilog	181
Jedna jáma na vodu, bezpočet jam na hroby.....	94	Legatio (poselství)	184
Smrt v podhůří	96	Poděkování mému otci a mým drahým Čechům... ..	185
Hladový návrat do ráje.....	98		
Rovnoprávně na smrt.....	100		

Vladimír PROCHÁZKA
Sotheavy TITH

PŘEŽILA JSEM PEKLO

Posnídal jsem chilli s kambodžskou princeznou

Sazba a grafická úprava Matěj Barták
Redakce Patricia Tošnerová
Vydal Pavel Jeřábek – Nakladatelství PLOT,
Bělohorská 2, 169 00 Praha 6,
www.plotknihy.cz,
jako svou 312. publikaci
Tisk Těšínské papírny, s. r. o.

Vydání první, Praha 2017

ISBN 978-80-7428-303-1